

Zmenšená príčetnosť a jej vplyv na ukladanie trestnoprávnych sankcií***Diminished sanity and its impact on imposition of criminal sanctions*****JUDr. Dušan Lovich****Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva****Anotácia**

Príspevok sa zameriava na problematiku zmenšenej príčetnosti na strane páchatel'a, pričom spočiatku sa venuje významu a definícii pojmu zmenšenej príčetnosti a následne sa koncentruje na jej možné hmotnoprávne následky vo vzťahu k trestaniu zmenšene príčetných páchatel'ov. Príspevok poukazuje na význam a špecifiká zákonných ustanovení, ktoré modifikujú postup súdu vo vzťahu k ukladaniu sankcií zmenšene príčetným páchatel'om.

Annotation

This article focuses on the issue of the diminished sanity of an offender, initially addressing the meaning and definition of the concept of diminished sanity and then concentrating on its possible consequences stemming from substantive law in relation to sanctioning offenders with diminished sanity. This article points out the importance and specifics of legal provisions that modify the court's procedure for imposing sanctions on offenders with diminished sanity.

Kľúčové slová

zmenšená príčetnosť, príčetnosť, nepríčetnosť, ochranné liečenie, mimoriadne zníženie trestu, upustenie od potrestania

Keywords

diminished sanity, sanity, insanity, protective treatment, extraordinary sentence reduction, waiver of punishment

Úvod

Príčetnosť je jednou z obligatórnych podmienok vzniku trestnej zodpovednosti a to bez ohľadu na skutočnosť, že zákonodarca v Trestnom zákone neupravuje legálnu definíciu tohto pojmu. Z pohľadu doktrínálnej definície však možno príčetnosť charakterizovať ako spôsobilosť byť páchatel'om trestného činu v závislosti na duševných schopnostiach páchatel'a, resp. ako stav fyzickej osoby, ktorá v čase spáchania skutku vie rozpoznať jeho protiprávnosť a ovládať svoje konanie.^[1]

Uvedená doktrínálna definícia má svoj základ vo vymedzení pojmu „nepríčetnosť“, ktorý zákonodarca upravuje v treťom oddiele druhého dielu všeobecnej časti Trestného zákona a to ako stav, kedy páchatel' činu inak trestného pre duševnú poruchu nemohol rozpoznať protiprávnosť činu alebo ovládať svoje konanie.

Na viacerých miestach Trestného zákona sa ale možno stretnúť s pojmom „**zmenšená príčetnosť**“. Aj keď zákonodarca opätovne neponúka legálnu definíciu tohto pojmu, spája s jeho existenciou významné hmotnoprávne dôsledky a to predovšetkým pri sankcionovaní páchatela, ktorý spáchal trestný čin v stave zmenšenej príčetnosti.

V tomto článku sa autor zaoberá problematikou zmenšenej príčetnosti, obsahom a definíciou tohto pojmu a následne hmotnoprávnymi dôsledkami spojenými so zmenšenou príčetnosťou na strane páchatela a to predovšetkým s poukazom na otázku sankcionovania zmenšene príčetných páchatelov.

1. Zmenšená príčetnosť

Z pohľadu skúmania príčetnosti, zmenšenej príčetnosti a nepríčetnosti páchatela v čase spáchania skutku je v prvom rade potrebné zdôrazniť, že zákonodarca konštruoval nepríčetnosť v Trestnom zákone na základe tzv. biologického kritéria, ktoré predpokladá významnú odchýlku od normy v psychike páchatela, pozostávajúcu z duševnej poruchy alebo choroby, ktorá je prítomná v čase spáchania skutku a bráni páchatelovi chápať protiprávnosť konania alebo svoje konanie ovládať.^[2]

Možno však konštatovať, že príčetnosť a nepríčetnosť sú slová s protikladným významom a preto je ťažko predstaviteľný stav, ktorý by sa mal nachádzať niekde na ich pomedzí.

Kým slovenský právny poriadok legálnu definíciu pojmu zmenšená príčetnosť neobsahuje, ust. § 27 Trestného zákona Českej republiky ju definuje nasledovne: „*Kto pre duševnú poruchu v dobe spáchania činu mal podstatne zníženú schopnosť rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, je zmenšene príčetný.*“^[3]

V prvom rade je potrebné zdôrazniť, že **zmenšenú príčetnosť je nevyhnutné dôsledne odlišovať od nepríčetnosti**, čomu napovedá už samotný názov tohto trestnoprávneho inštitútu. Z pohľadu gramatického výkladu totiž zákonodarca používa slovo „príčetnosť“, z čoho je zrejmé, že v prípade zmenšenej príčetnosti bude páchatel za svoje protiprávne konanie, ktoré je možné sankcionovať normami trestného práva, trestne zodpovedný a môže mu byť uložený trest ako následok spáchania trestného činu.

Pod zmenšenou príčetnosťou teda možno rozumieť stav, v ktorom bola v dôsledku duševnej poruchy podstatne znížená (oslabená) rozpoznávací schopnosť alebo ovládacia schopnosť u páchatela, prípadne obidve tieto schopnosti zároveň. Nemôže ale ísť o prípad, kedy u páchatela plne absentuje niektorá z týchto schopností, nakoľko v takomto prípade by už bolo potrebné hovoriť o nepríčetnosti. Zmenšená príčetnosť ale vychádza z rovnakých kritérií ako nepríčetnosť, od ktorej sa odlišuje ich intenzitou.^[4]

V kontexte vyššie uvedeného je možné zmenšenú príčetnosť charakterizovať ako určitý priestor medzi príčetnosťou a nepríčetnosťou, v ktorom môže byť ovládacia alebo rozpoznávací zložka znížená rôznou mierou. Tento medzipriestor medzi príčetnosťou a nepríčetnosťou je pomerne široký a osoby, ktoré do neho spadajú, buď v plnej miere nechápu protiprávnosť svojho konania, prípadne nemajú potrebné zábrany proti trestnému konaniu, alebo oboje. Takéto osoby sú z právneho hľadiska zodpovedné, ale ich vina v porovnaní s úplne zdravým človekom je menšia. Z tohto pohľadu možno konštatovať, že dotknutí páchatelia sú príčetní so zmenšenou vinou a teda aj zmenšene zodpovední.^[5]

Vyjadrenie miery zníženia rozpoznávacích a ovládacích schopností prostredníctvom slova „podstatne“ je ale značne neuchopiteľné a pomerne vágne, s ohľadom na čo v aplikačnej praxi vyvstávajú otázky, čo možno rozumieť pod **podstatným znížením rozpoznávacích a ovládacích schopností**. V tejto súvislosti je možné uzavrieť, že pod podstatné zníženie je potrebné subsumovať také, ktoré je **forenzne významné**, k čomu sa prikláňajú aj súdy v rámci svojej rozhodovacej praxe.^[6]

Stav zmenšenej príčetnosti nie je dôvodom na vylúčenie trestnej zodpovednosti páchatel'a, nakoľko aj v prípade páchatel'a, ktorý konal v stave zmenšenej príčetnosti, prichádza do úvahy jeho zodpovednosť za trestný čin, ktorý v takomto stave spáchal.^[7]

Zmenšená príčetnosť automaticky nevylučuje ani úmyselné zavinenie z pohľadu subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu, keďže sa týka práve miery zavinenia (t. j. miery autorstva činu, ktoré je pri zmenšenej príčetnosti páchatel'ovi znížené oproti páchatel'ovi plne príčetnému) a nie zavinenia ako takého. Stav zmenšenej príčetnosti teda sám o sebe nespôsobuje zánik úmyselného zavinenia vo vzťahu k následku trestného činu a nemení ho na zavinenie nedbanlivostné. Preto aj pri zmenšenej príčetnosti páchatel'ovi je nevyhnutné vyvodzovať jeho zavinenie najmä z okolností prípadu, z druhu použitej zbrane pri útoku na poškodeného, zo spôsobu jej použitia voči poškodenému a pod.^[8]

V aplikačnej praxi sa riešenie otázky zmenšenej príčetnosti na strane páchatel'a musí opierať o **znalecké dokazovanie**, vykonávané prostredníctvom súdnych znalcov z odboru psychiatria. Možno konštatovať, že v prípade, ak v konaní vznikne pochybnosť o plnej príčetnosti páchatel'a, jeho duševný stav nie je možné zisťovať na základe lekárskeho alebo odborného potvrdenia, ale vždy je potrebné pribrať do konania znalca z odboru psychiatrie.^[9]

Vyriešenie tejto otázky je totiž závislé od odborných skutkových otázok vo vzťahu k tomu, či páchatel' v čase spáchania skutku trpel duševnou poruchou, ktorá mohla mať za následok zníženie jeho rozpoznávacích a ovládacích schopností, čo predpokladá znalecké posúdenie.^[10]

Už samotná povaha tejto otázky vyžaduje, aby jej posúdenie bolo založené na odborných znalostiach z odboru psychiatrie. Znalecký dôkaz z tohto odboru je však len jedným z podkladov na vytvorenie sudcovského presvedčenia o otázke príčetnosti a musí byť hodnotený v súvislosti so všetkými ostatnými zistenými skutočnosťami z tohto hľadiska relevantnými. Súd pritom nezisťuje príčetnosť páchatel'a ako takú, ale vždy len príčetnosť vo vzťahu k určitému činu.^[11]

Samotná otázka, či bol páchatel' v čase spáchania skutku príčetný, zmenšene príčetný alebo nepríčetný je už otázkou právnou, nakoľko v konečnom dôsledku ide o právne a nie medicínske pojmy. Jej posúdenie tak prináleží orgánom činným v trestnom konaní a súdu na základe skutočností, vyplývajúcich z vykonaného dokazovania.

V podmienkach aplikačnej praxe je však mimoriadne náročné stanoviť intenzitu duševnej poruchy, ktorou mal páchatel' v čase spáchania skutku trpieť s ohľadom na skutočnosť, či táto napĺňa alebo nenapĺňa kritériá zmenšenej príčetnosti, z čoho následne vyplýva nebezpečenstvo zneužitia tohto inštitútu v prípadoch, kedy nemá byť aplikovaný a naopak jeho absencia za skutkového stavu, kedy je jeho aplikácia dôvodná.

V tejto súvislosti je dôležité uviesť, že znalecký posudok o duševnom stave obvineného podaný v inej trestnej veci toho istého obvineného nemôže byť znaleckým posudkom v ďalšej trestnej veci, v ktorej je voči obvinenému vedené nové trestné stíhanie. Schopnosť obvineného rozpoznať protiprávnosť svojho konania a ovládať konanie sa musí posudzovať vždy z hľadiska konkrétneho trestného činu. Postup podľa ust. § 142 a nasl. Trestného poriadku a ust. § 148 Trestného poriadku (vyšetrenie duševného stavu obvineného) nie je možné nahradiť zabezpečením znaleckého posudku z inej trestnej veci obvineného, prípadne spracovaním doplnku k predchádzajúcemu znaleckému posudku.^[12]

Z pohľadu formulácie skutkovej vety a totožnosti skutku je nevyhnutné, aby ustálenie zmenšenej príčetnosti páchatela v čase spáchania skutku, resp. jeho konanie alebo situácia, ktorá v konečnom dôsledku zmenšujú príčetnosť na strane páchatela spôsobila, boli obsiahnuté v skutkovej vete ako imanentná súčasť opisu skutku, ktorý sa páchatelovi kladie za vinu.

Skutkové zistenia, ktoré nasvedčujú existencii stavu zmenšenej príčetnosti na strane páchatela v čase spáchania skutku sú mimoriadne závažné a to ako z pohľadu obhajoby, tak aj z pohľadu orgánov činných v trestnom konaní a súdu, nakoľko **zmenšená príčetnosť, aj keď nevylučuje trestnú zodpovednosť páchatela, môže mať za následok významne modifikovaný postup voči páchatelovi, ktorý spáchal trestný čin v stave zmenšenej príčetnosti** (ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona, ust. § 40 ods. 1 písm. c) Trestného zákona, ust. § 73 ods. 1, ods. 2 písm. a) Trestného zákona).^[13]

2. Hmotnoprávne následky zmenšenej príčetnosti

V prvom rade sa žiada zdôrazniť, že v prípade, ak páchatel konal v stave zmenšenej príčetnosti, táto skutočnosť sama o sebe **nezakladá dôvod na uloženie miernejšieho trestu, keďže konanie v stave zmenšenej príčetnosti nie je poľahčujúcou okolnosťou**. Samo o sebe totiž nemusí znižovať závažnosť trestného činu.^[14]

Trestný čin, ktorého sa dopustí páchatel v stave zmenšenej príčetnosti, nemožno považovať za menej závažný alebo menej škodlivý, pričom zmenšená príčetnosť na strane páchatela má spravidla dvojitý následok. Na jednej strane môže znižovať mieru páchatelovho zavinenia, ale vo všeobecnosti možno konštatovať, že spravidla zvyšuje nebezpečnosť jeho osoby.^[15]

S touto skutočnosťou sú potom nevyhnutne spojené aplikačné ťažkosti pri hodnotení spoločenskej nebezpečnosti a škodlivosti skutku, spáchaného v stave zmenšenej príčetnosti a to vo vzťahu k samotnému páchatelovi.^[16]

Autor článku sa najčastejšie v aplikačnej praxi stretol s problematikou zmenšenej príčetnosti pri páchateloch násilných trestných činov a to tzv. afektívnych deliktov.

Tieto možno definovať ako trestné činy spáchané pod vplyvom silných emócií, keď emočné vzrušenie predchádza racionálnej rozvahe. Pod pojem afektívny delikt sa podradujú aj tzv. situačne podmienené skutky spáchané v silnom rozrušení, ktoré predstavujú spontánnu reakciu páchatela na mimoriadne ťaživú životnú situáciu. Afekty sú silné pocity (emócie), formy prežívania, ktorými človek reaguje na vonkajšie ako aj vnútorné podnety. Ide o reakcie spontánne, subjektívne, ktoré tvoria určitý protipól k reakcii rozumovej (intelektuálnej). Ide spravidla o silnú emocionálnu reakciu vysokej intenzity, ktorá síce vedomie zužuje, ale nezastiera ho, a ktorá nie je chorobného pôvodu. Intenzívne prežívaná

tendencia k uvoľneniu napätia môže potlačiť rozumovú úvahu a obvyklé zábrany. Človek sa pod vplyvom afektu správa odlišne od svojej osobnej a všeobecnej normy, pričom pre afekty ako pocitové reakcie je príznačné ich krátke trvanie a prechodný charakter. Páchateľ afektívneho deliktu síce svoju vôľu navonok prejavuje, ale jeho schopnosť adekvátne vážiť spoločensky prijateľné a neprijateľné reakcie je obmedzená, hodnotový motivačný rebríček je vplyvom afektu deformovaný. Afekt odbúrava bežné zábrany páchatelia, resp. bráni racionálnemu uvažovaniu, ktoré zahŕňa tak právne, ako aj etické normy, v dôsledku čoho páchatateľ koná spôsobom, akým by za iných okolností nekonal. V takýchto prípadoch nie je schopnosť páchatelia ovládať svoje konanie a rozpoznať jeho protiprávnosť úplne vymiznutá tak, ako v prípade nepríčetnosti, ale páchatateľ sústredí svoju motiváciu na vybitie afektu a inak rešpektované pravidlá strácajú z dôvodu mimoriadneho pohnutia mysle pre páchatelia svoju presvedčivosť.^[17]

Jednotlivé osoby sa pritom líšia svojím sklonom k afektívnemu prežívaniu, nakoľko miera afektibility závisí napr. na faktoroch genetických, ako aj kultúrne sociálnych, pričom k ich zmenám môže dochádzať v závislosti na veku, aktuálnom zdravotnom stave a pod. Kvalifikovaný afekt však radikálne mení priority páchatelia, keďže intenzívny pud k vybitiu afektívnej tenzie zastiera rešpekt páchatelia k pravidlám, ako aj strach z prípadnej trestnej sankcie a trestnoprávnej represie.^[18]

V aplikačnej praxi sa možno častokrát stretnúť s prípadmi, kedy býva u páchatelia konštatovaný stav zmenšenej príčetnosti následkom afektívnej lability, ku ktorej dochádza v dôsledku kombinácie poruchy osobnosti (k vzniku ktorej môže dôjsť na podklade viacerých faktorov od genetických faktorov, sociálnych vplyvov, deteriorácie osobnosti exotoxickými účinkami návykových látok a ď.) v kombinácii s psychotropnými látkami a reaktívnym úzkostným stavom. Takýto stav vedie u páchatelia k odbrzdenému správaniu a zvýšenej pohotovosti k agresivite, čo má v čase spáchania skutku za následok poruchu ovládacích aj rozpoznávacích schopností.^[19]

Vo všeobecnosti je však potrebné uviesť, že postavenie páchatelia, ktorý konal v čase spáchania skutku v stave zmenšenej príčetnosti býva častokrát také, že dotknutý páchatateľ nie je spôsobilým objektom pre výkon trestu v identickom rozsahu, ako je to u plne príčetných páchatateľov. S prihliadnutím na psychický stav takéhoto páchatelia je potom potrebné zvoliť vhodné prostriedky trestnej represie, ktoré budú v čo najvyššej možnej miere viesť k naplneniu účelu trestu v podobe individuálnej a generálnej prevencie, tzn. zabezpečiť efektívnu prevýchovu páchatelia a ochranu spoločnosti do budúcnosti.^[20]

Tento osobitný postup, ktorý zmenšená príčetnosť na strane páchatelia odôvodňuje, je v súlade so zásadou, podľa ktorej inštitút zmenšenej príčetnosti neznamena trestať menej, ale znamena trestať inak.^[21]

Zákonodarca preto upravuje v Trestnom zákone modifikácie pri sankcionovaní páchatateľov, ktorí spáchali trestný čin v stave zmenšenej príčetnosti a to v ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona a v ust. § 40 ods. 1 písm. c) Trestného zákona, s poukazom na dikciu ust. § 73 ods. 1, ods. 2 písm. a) Trestného zákona, t. j. v tzv. zmierňovacích (moderačných) ustanoveniach.

Osobitne je potrebné zdôrazniť, že ak sa páchatateľ vlastným konaním a vedome dostane do stavu zmenšenej príčetnosti (napr. si sám spôsobí zníženie jeho ovládacích alebo rozpoznávacích schopností

požitím alkoholických, resp. iných návykových látok, hoci bol už v minulosti oboznámený s následkami ich užitia), nemôže sa posudzovať jeho konanie ako konanie v stave zmenšenej pričetnosti.^[22]

Zákonodarca pri konštruovaní zmierňovacích ustanovení Trestného zákona, aplikácia ktorých prichádza do úvahy v prípadoch zmenšenej pričetnosti na strane páchatela, vychádza z predpokladu, že v prípadoch, kedy si páchatel sám privodí stav zmenšenej pričetnosti, nie je dôvod na zhovievavejší prístup voči jeho osobe pri ukladaní trestných sankcií za jeho protiprávne konanie.

○ Mimoriadne zníženie trestu

Ako vyplýva z ust. § 39 ods. 1 Trestného zákona: „Ak súd vzhľadom na okolnosti prípadu alebo vzhľadom na pomery páchatela má za to, že by použitie trestnej sadzby ustanovenej týmto zákonom bolo pre páchatela neprimerane prísne a na zabezpečenie ochrany spoločnosti postačuje aj trest kratšieho trvania, možno páchatelovi uložiť trest aj pod dolnú hranicu trestu ustanoveného týmto zákonom.“

V zmysle ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona: „Súd **môže** znížiť trest pod dolnú hranicu trestnej sadzby ustanovenej týmto zákonom aj vtedy, ak odsudzuje páchatela ktorý spáchal trestný čin **v stave zmenšenej pričetnosti, a súd má za to, že vzhľadom na zdravotný stav páchatela by bolo možné za súčasného uloženia ochranného liečenia dosiahnuť ochranu spoločnosti aj trestom kratšieho trvania, pričom nie je viazaný obmedzeniami uvedenými v odseku 3 a zároveň uloží ochranné liečenie.**“

V rámci vyššie citovaného ustanovenia zákonodarca vôbec po prvýkrát v Trestnom zákone používa pojem „zmenšená pričetnosť“ a to práve v súvislosti s inštitútom mimoriadneho zníženia trestu.

Vyjadrením osobitného prístupu voči páchatelovi, ktorý sa v čase spáchania skutku nachádzal v stave zmenšenej pričetnosti, je **fakultatívna možnosť** súdu uložiť takémuto páchatelovi trest pod dolnú hranicu trestnej sadzby ustanovenej v osobitnej časti Trestného zákona pre konkrétny trestný čin, znaky skutkovej podstaty ktorého mal páchatel svojim konaním naplniť.

Kumulatívnou hmotnoprávnou podmienkou pre tento postup je skutočnosť, že súd má za to, že v posudzovanom prípade je možné dosiahnuť ochranu spoločnosti a teda samotný účel trestu aj trestom kratšieho trvania, avšak súčasne súd páchatelovi **obligatórne uloží ochranné liečenie.**^[23]

Ako vyplýva z vyššie uvedenej citácie ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona, v prípade použitia tohto ustanovenia súd nie je viazaný obmedzeniami uvedenými v ust. § 39 ods. 3 Trestného zákona, čo znamená, že súd môže znížiť trest aj pod hranicu, ktorá je inak stanovená pre páchatelov trestných činov.^[24]

Zákonodarca však obligatórne vyžaduje uloženie ochranného liečenia, ktoré nie je časovo ohraničené a jeho trvanie je determinované naplnením účelu podľa ust. § 35 ods. 5, ods. 6 Trestného zákona.^[25]

Je dôležité poukázať na skutočnosť, že inštitút mimoriadneho zníženia trestu podľa ust. § 39 Trestného zákona je kreovaný na princípe fakultatívnosti a individuálnosti, a je na úvahe príslušného súdu, či vzhľadom na okolnosti konkrétneho prípadu trest pod dolnou hranicou trestnej sadzby uloží alebo nie. Ak sa však súd nestotožní s prípadným návrhom páchatela na mimoriadne zníženie trestu a uloží mu napr. trest na spodnej hranici trestnej sadzby s tým, že svoje rozhodnutie v tomto smere riadne

a ústavne udržateľným spôsobom odôvodní, nemožno takýto postup súdu považovať za rozporný s podstatu a zmyslom dotknutej právnej normy.^[26]

Ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona o miernejšom postihu zmenšene príčetného páchatel'a s ohľadom na jeho zdravotný stav má charakter **tzv. samostatného vymeriavacieho pravidla** pri ukladaní sankcií (trestu a ochranného opatrenia). Ide o ustanovenie špeciálne nie len vo vzťahu k trestnej sadzbe uvedenej v osobitnej časti trestného zákona, ale aj vo vzťahu k všeobecným ustanoveniam, ktoré sa týkajú ukladania trestu a ochranných opatrení.

Z tohto pohľadu je ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona špeciálnym aj vo vzťahu k ustanoveniam, ktoré sa zaoberajú ukladaním ochranných opatrení a preto má prednosť aj pred ust. § 76 ods. 1 Trestného zákona (ukladanie ochranného dohľadu). Ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona sa preto neuplatní popri ust. § 76 ods. 1 Trestného zákona, ale pred ním.^[27] V Uloženie ochranného liečenia tak má prednosť pred ukladaním ochranného dohľadu podľa ust. § 76 ods. 1 Trestného zákona.

Samotné znenie ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona dáva do popredia predovšetkým potrebu „liečenia“ páchatel'a, ktoré je možné zabezpečiť uložením ochranného liečenia. Práve ochranné liečenie by malo byť dominantnou sankciou v prípade zmenšene príčetných páchatel'ov, nakoľko prostredníctvom neho je spravidla možné dosiahnuť ochranu spoločnosti účinnejšie ako trestom.

Mimoriadne znížovanie trestu odňatia slobody pod dolnú hranicu zákonom ustanovenej trestnej sadzby je prípustné aj pri afektívnych násilných trestných činoch, čo vyjadruje aj ustálená súdna prax. Napr. v prípade pokusu vraždy spáchaného v afektívnom výbuchu hnevu pripúšťa judikatúra mimoriadne zníženie trestu odňatia slobody pod dolnú hranicu trestnej sadzby za predpokladu, ak afektívny delikt zostal v štádiu pokusu, poškodený zostal bez následkov a obžalovaný bol inak bezúhonný. Judikatúra už v minulosti akceptovala mimoriadne zníženie trestu odňatia slobody v prípade vážnej choroby páchatel'a, pokiaľ by výkon trestu bol pre neho vzhľadom k tejto chorobe obzvlášť obťažný.^[28]

Judikatúra taktiež pripustila mimoriadne zníženie trestu v prípade páchatel'ky trestného činu vraždy, ktorá sa ho dopustila v afekte úzkosti a strachu vyvolanom dlhodobou partnerskou disharmóniou a chronickou konfliktnou situáciou, ktoré podstatne znížili jej schopnosť ovládať jej konanie.^[29]

Z vyššie uvedenej ustálenej súdnej praxe vychádzal aj Krajský súd v Bratislave vo svojom rozhodnutí zo dňa 23.06.2016, sp. zn.: 4To/58/2016, na ktoré je vhodné v súvislosti s problematikou sankcionovania zmenšene príčetných páchatel'ov poukázať. Súd pristúpil k mimoriadnemu zníženiu trestu páchatel'ky obzvlášť závažného zločinu vraždy v štádiu pokusu za použitia zmierňovacieho ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona, pričom pri určovaní výmery trestu odňatia slobody obžalovanej zdôraznil, že skutok spáchala vo vystupňovanom afekte, pričom jej ovládacie, ako aj rozpoznávacie schopnosti boli podstatne znížené s tým, že jej stav sa v čase spáchania skutku blížil k nepríčetnosti. Taktiež zohľadnil aktuálny zdravotný stav obžalovanej v čase rozhodovania súdu, ktorý bol naďalej nepriaznivý, pričom podľa názoru súdu ani väzenská správa nedokázala zaistiť bezpečnosť obžalovanej mimo psychiatrického oddelenia príslušnej nemocnice pre obvinených a odsúdených.^[30]

V opačnom kontexte sa žiada poukázať na skutočnosť, že nepoužitie ust. § 39 Trestného zákona nezakladá žiadny dovolací dôvod, na podklade ktorého by bolo možné vysloviť prípustnosť mimoriadneho opravného prostriedku.

Ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona sa svojou povahou a významom primkyna ku všeobecným hľadiskám stanoveným pre voľbu druhu trestu a jeho výmery v ust. § 34 ods. 1, ods. 3, ods. 4 a nasl. Trestného zákona a na rozdiel od ust. § 41, § 42 Trestného zákona (o ukladaní úhrnného, spoločného a súhrnného trestu) alebo ust. § 47 ods. 2 Trestného zákona, ktoré sú taktiež hmotnoprávne, ale kogentnej povahy, ho nemožno subsumovať pod „*nesprávne použitie iného hmotnoprávného ustanovenia*“, zakladajúce dovolací dôvod podľa ust. § 371 ods. 1 písm. i) Trestného poriadku. ^[31]

Žiadny dovolací dôvod nie je naplnený tým, že páchatelovi nebol uložený trest za použitia ust. § 39 Trestného zákona, v dôsledku čoho uložený trest má byť neprimeraný, lebo pokiaľ súd nevyužil moderačné oprávnenie podľa uvedených ustanovení a trest vymeral v rámci nezníženej trestnej sadzby, nemožno tvrdiť, že trest bol uložený mimo trestnú sadzbu stanovenú Trestným zákonom za trestný čin, z ktorého bol páchatel uznaný za vinného. ^[32]

Námietku, že v konkrétnom prípade malo byť použité zmierňovacie ust. § 39 Trestného zákona, je však možné v trestnom konaní uplatniť, pričom takúto námietku je potrebné považovať za výhradu o neprimeranej prísnosti uloženého trestu. Z tohto dôvodu je možné ju použiť v odvolacom konaní ako jeden z odvolacích dôvodov. ^[33]

V aplikačnej praxi nastávajú aj situácie, kedy páchatel spácha trestný čin v stave zmenšenej príčetnosti, ale súd nebude mať za to, že vzhľadom na zdravotný stav páchatela by bolo možné dosiahnuť ochranu spoločnosti aj trestnom kratšieho trvania, za súčasného uloženia ochranného liečenia, tzn., že súd nevzhliadne dôvod na aplikáciu príslušných zmierňovacích ustanovení, ktoré pri zmenšene príčetnom páchatelovi prichádzajú do úvahy.

V takýchto prípadoch súd nepristúpi k mimoriadnemu zníženiu trestu, ale páchatelovi uloží trest hranici príslušnej trestnej sadzby a zároveň môže páchatelovi uložiť ochranné liečenie za splnenia podmienok podľa ust. § 73 ods. 2 písm. a) Trestného zákona.

○ Upustenie od potrestania

Druhé zmierňovacie ustanovenie, ktoré nachádza svoje vyjadrenie v Trestnom zákone vo vzťahu k sankcionovaniu zmenšene príčetných páchatelov, predstavuje fakultatívnu možnosť úplného upustenia od potrestania takéhoto páchatela, k čomu môže dôjsť za splnenia zákonom stanovených podmienok v ust. § 40 ods. 1 písm. c) Trestného zákona.

Ako vyplýva z dikcie ust. § 40 ods. 1 písm. c) Trestného zákona: „*Od potrestania páchatela **prečinu, ak ním nebola spôsobená smrť alebo ťažká ujma na zdraví, možno upustiť, ak prečin spáchal v stave zmenšenej príčetnosti a súd má za to, že ochranné liečenie, ktoré mu zároveň ukladá, zabezpečí ochranu spoločnosti a nápravu páchatela účinnejšie ako trest; to neplatí, ak si stav zmenšenej príčetnosti spôsobil vplyvom návykovej látky.***“

Z vyššie uvedenej citácie je zrejmé, že fakultatívne upustenie od potrestania podľa ust. § 40 ods. 1 písm. c) Trestného zákona má určité spoločné znaky s inštitútom mimoriadneho zníženia trestu v prípade

zmenšenej príčetnosti páchatel'a podľa ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona, no zároveň sa od seba tieto hmotnoprávne inštitúty významne odlišujú a to jednak v dôsledkoch ich prípadnej aplikácie, ako aj v podmienkach, za splnenia ktorých prichádza do úvahy ich použitie.

Vo všeobecnosti upustenie od potrestania znamená, že už samotné trestné konanie a prejednanie veci postačujú tak pre nápravu páchatel'a, ako aj pre ochranu spoločnosti.^[34]

Upustenie od potrestania je pre zmenšene príčetného páchatel'a nepochybne priaznivejším dôsledkom jeho trestnej činnosti ako mimoriadne zníženie trestu a to ako z pohľadu sankcie a jej dopadu na osobu páchatel'a, tak aj s poukazom na skutočnosť, že v zmysle dikcie ust. § 40 ods. 3 Trestného zákona sa v prípade, ak súd vo vzťahu k páchatel'ovi upustil od potrestania, hľadá sa na takéhoto páchatel'a, ako keby nebol odsúdený.^[35]

Obidva tieto inštitúty sú zmierňovacími (moderačnými) ustanoveniami v porovnaní s trestnoprávnou represiou, ktorá prichádza do úvahy pri plne príčetných páchatel'och, pričom obidva sú rovnako založené na báze fakultatívnosti, čo zákonodarca vyjadril použitím slova „*môže*“.

Už z pohľadu gramatického výkladu ust. § 40 ods. 2 písm. c) Trestného zákona a jeho následnej komparácie s ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona je zrejmé, že kým v prípade mimoriadneho zníženia trestu zákonodarca pripúšťa túto moderáciu pri všetkých druhoch trestných činov z pohľadu ich závažnosti (t. j. pri prečine aj zločine), v prípade upustenia od potrestania podľa ust. § 40 ods. 1 písm. c) Trestného zákona zákonodarca *expressis verbis* vymedzuje, že takýto postup je možný výlučne **pri prečine za predpokladu, ak ním nebola spôsobená smrť alebo ťažká ujma na zdraví**.

Táto legislatívna podmienka je pomerne racionálnym krokom zo strany zákonodarcu, ktorý možnosť upustenia od potrestania determinuje spáchaním trestného činu nižšej závažnosti a spoločenskej nebezpečnosti z pohľadu jeho druhu podľa ust. § 9 a nasl. Trestného zákona, ako tomu je v porovnaní s možnosťou mimoriadneho zníženia trestu.

Súd musí mať pri upustení od potrestania páchatel'a za to, že ochranné liečenie, ktoré zároveň zmenšene príčetnému páchatel'ovi v takomto prípade obligatórne ukladá, zabezpečí ochranu spoločnosti a nápravu páchatel'a účinnejšie ako trest. V tomto prípade teda zákonodarca zvolil formuláciu, v rámci ktorej výslovne akcentuje predpoklad vyššej účinnosti ochranného liečenia v porovnaní s trestom, ktorý by mohol byť páchatel'ovi uložený.

Z poslednej vety ust. § 40 ods. 1 písm. c) Trestného zákona vyplýva, že jeho použitie je *ex lege* vylúčené v prípadoch, kedy si páchatel' sám spôsobil stav zmenšenej príčetnosti vplyvom návykovej látky.

S poukazom na vyššie uvedenú zákonnú formuláciu sa žiada zdôrazniť, že za predpokladu, ak stav zmenšenej príčetnosti páchatel'a vychádzal z jeho duševnej choroby, prichádza do úvahy upustenie od potrestania aj v skutkovej situácii, kedy páchatel' užil návykovú látku, avšak táto skutočnosť nebola rozhodujúcou príčinou jeho zmenšenej príčetnosti.^[36]

Všeobecné zákonné ustanovenie vo vzťahu k obligatórnemu uloženiu ochranného liečenia v prípadoch aplikácie zmierňovacích ustanovení pri zmenšene príčetných páchatel'och (ust. § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona a ust. § 40 ods. 1 písm. c) Trestného zákona), je upravené v ust. § 73 ods. 1 Trestného zákona.

Ako vyplýva z ust. § 73 ods. 1 Trestného zákona: „**Súd uloží ochranné liečenie v prípadoch uvedených v § 39 ods. 2 písm. c) a § 40 ods. 1 písm. c) alebo ak páchatel činu inak trestného nie je pre nepríčetnosť trestne zodpovedný a jeho pobyt na slobode je nebezpečný.**“

Citované zákonné ustanovenie upravuje obligatórnu povinnosť súdu uložiť páchatelovi ochranné liečenie, ktorú viaže práve na zmierňovacie ustanovenia vo vzťahu k sankcionovaniu zmenšene príčetných páchatelov, alebo na situáciu, kedy sa páchatel v stave nepríčetnosti dopustí činu inak trestného.

Záver

Nepríčetnosť je jednou z okolností vylučujúcich trestnú zodpovednosť páchatela, pričom jej legálnu definíciu je možné nájsť v príslušnom ustanovení Trestného zákona. Popri nepríčetnosti sa však možno v Trestnom zákone stretnúť aj s pojmom „zmenšená príčetnosť“, ktorý už zákonodarca bližšie nedefinuje, no na druhej strane s ním spája významne modifikovaný postup, prichádzajúci do úvahy v prípadoch sankcionovania zmenšene príčetných páchatelov.

Primárnou úlohou príspevku bolo poukázať na skutočnosť, že existencia zmenšenej príčetnosti na strane páchatela má významné dôsledky a to najmä z pohľadu sankcionovania páchatela.

Tento prístup zákonodarcu má svoje vyjadrenie v zásade, podľa ktorej inštitút zmenšenej príčetnosti neznamenať trestať menej, ale znamená trestať inak.

Úlohou príspevku bolo poukázať na spoločné znaky, rozdiely, špecifiká a podmienky aplikácie ustanovení Trestného zákona o mimoriadnom znížení trestu a upustení od potrestania, uplatňovanie ktorých prichádza do úvahy pri sankcionovaní zmenšene príčetných páchatelov.

Zmenšená príčetnosť sama o sebe nie je poľahčujúcou okolnosťou, pričom jej samotná existencia na strane páchatela nezakladá dôvod na mimoriadne zníženie trestu alebo upustenie od potrestania. V tejto súvislosti bolo ambíciou príspevku poukázať na skutočnosť, že tzv. zmierňovacie ustanovenia, aplikácia ktorých prichádza do úvahy pri sankcionovaní zmenšene príčetných páchatelov, majú exaktne vymedzené podmienky a predpoklady ich použitia, s dôrazom na ich fakultatívnosť a potrebu ukladania ochranného liečenia, ktoré by malo byť dominantou pri sankcionovaní zmenšene príčetných páchatelov.

Použité informačné zdroje

1. Knihy / Monografie

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010, 1130 s. ISBN 978-80-7400-324-0

ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Žilina : Eurokódex, 2013, 880 s. ISBN: 978-80-8155-020-1

ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I. BURDA, E. a kol. Trestný poriadok II. § 196 – 569. Bratislava : C. H. Beck, 2021, 1336 s. ISBN 978-80-89603-88-6

IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 556 s. ISBN 978-80-8168-509-5

IVOR, J., ZÁHORA, J.: Repetitórium trestného práva, 4. Vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, 220 s. ISBN: 978-80-5710-025-6

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I : § 1-139: komentář. Praha : C. H. Beck, 2009. 1287 s. ISBN: 978-80-7400-109-3

ŠTUDENT, V. Soudní psychiatrie a trestní právo. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 101 s. ISBN 807-06-6059-7

2. Články v časopisoch, zborníkoch a iné príspevky

NEZKUSIL, J., KNOBLOCH, F. Několik podnětů k úpravě zmenšené přičetnosti v čs. trestním právu. In Právník. 1961, roč. 100, č. 2, s. 148

ŠAMKO, P. Znalec v trestnom konaní – vybrané problémy [online]. 2017. [cit. 2023-04-02] Dostupné na internete: < <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a600-znalec-v-trestnom-konani-vybrane-problemy>>

3. Právne predpisy

zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 40/2009 Sb. Trestný zákonník Českej republiky v znení neskorších predpisov

4. Súdne rozhodnutia

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 04.11.2016, sp. zn.: II. ÚS 814/2016

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 24.02.2020, sp. zn.: 4Tdo/38/2019

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 19.02.1992, sp. zn.: 1To/20/92

Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 18.12.1989, sp. zn.: 1Tz/55/89

Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 07.03.1978, sp. zn.: 11 Tz 21/78, R 17/1979

Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 22.04.1981, sp. zn.: 1 Tz 15/81, R 11/1982

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 21.02.2012, sp. zn.: 4Tdo/4/2012

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 23.10.2019, sp. zn.: 3To/2/2019

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 08.05.1974, sp. zn.: 3 Tz 10/1974

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 10.09.1998, sp. zn.: 3 To 54/1998, R 111/1999

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 12.08.2015, sp. zn.: 6Tdo/52/2015

Rozsudok Najvyššieho súdu Československej socialistickej republiky zo dňa 23.12.1964, sp. zn.: 11 Tz 70/1964

Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 16.06.1976, sp. zn.: Tpjf 30/79, R 41/1976

Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky k rozdielnemu výkladu dovolacieho dôvodu podľa ust. § 371 ods. 1 písm. i) Trestného poriadku zo dňa 14.06.2010, sp. zn.: Tpj 46/2010

Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 23.06.2016, sp. zn.: 4To/58/2016

Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 30.03.2021, sp. zn.: 3To/12/2021

Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 11.02.2021, sp. zn.: 4To/93/2020

Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 10.06.2021, sp. zn.: 4To/30/2021

Rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 09.12.2015, sp. zn.: 1To/41/2015

Poznámky pod čiarou

[1] IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 176 s. ISBN 978-80-8168-509-5

[2] Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 23.06.2016, sp. zn.: 4To/58/2016

[3] zákon č. 40/2009 Sb. Trestný zákonník Českej republiky v znení neskorších predpisov

[4] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I : § 1-139: komentář. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 311. ISBN 978-80-7400-109-3

[5] ŠTUDENT, V. Soudní psychiatrie a trestní právo. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1989, 19 s. ISBN: 807-06-6059-7

[6] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 24.02.2020, sp. zn.: 4Tdo/38/2019

[7] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 19.02.1992, sp. zn.: 1To/20/92

[8] Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 23.06.2016, sp. zn.: 4To/58/2016

[9] Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 18.12.1989, sp. zn.: 1Tz/55/89

[10] ŠAMKO, P. Znalec v trestnom konaní – vybrané problémy [online]. 2017. [cit. 2023-04-02] Dostupné na internete: < <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a600-znalec-v-trestnom-konani-vybrane-problemy>>

[11] Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 07.03.1978, sp. zn.: 11 Tz 21/78, R 17/1979

[12] Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 22.04.1981, sp. zn.: 1 Tz 15/81, R 11/1982

[13] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 21.02.2012, sp. zn.: 4Tdo/4/2012

[14] BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 154

[15] IVOR, J., ZÁHORA, J.: Repetitórium trestného práva, 4. Vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, 42 s. ISBN: 978-80-5710-025-6

[16] Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 16.06.1976, sp. zn.: Tpjf 30/79, R 41/1976

[17] Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 30.03.2021, sp. zn.: 3To/12/2021

[18] Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 11.02.2021, sp. zn.: 4To/93/2020

[19] Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 10.06.2021, sp. zn.: 4To/30/2021

[20] NEZKUSIL, J., KNOBLOCH, F. Několik podnětů k úpravě zmenšené přičetnosti v čs. trestním právu. In Právník. 1961, č. 2, s. 148

[21] Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 23.06.2016, sp. zn.: 4To/58/2016

[22] Rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 09.12.2015, sp. zn.: 1To/41/2015

[23] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 23.10.2019, sp. zn.: 3To/2/2019

[24] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 314

[25] § 35 ods. 6 Trestného zákona: „Výkon ochranného opatrenia sa musí skončiť najneskôr dosiahnutím jeho účelu, prípadne uplynutím doby, na ktorú bolo uložené, alebo dovŕšením zákonom ustanoveného veku odsúdeného alebo inej osoby.“

[26] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 04.11.2016, sp. zn.: II. ÚS 814/2016

[27] § 76 ods. 1 Trestného zákona: „Ochranný dohľad uloží súd páchatelovi, ktorého odsudzuje za obzvlášť závažný zločin na nepodmienečný trest odňatia slobody.“

[28] Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 08.05.1974, sp. zn.: 3 Tz 10/1974

[29] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 10.09.1998, sp. zn.: 3 To 54/1998, R 111/1999

[30] Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 23.06.2016, sp. zn.: 4To/58/2016

[31] § 371 ods. 1 písm. i) Trestného poriadku: „Dovolanie možno podať ak rozhodnutie je založené na nesprávnom právnom posúdení zisteného skutku alebo na nesprávnom použití iného hmotnoprávneho ustanovenia; správnosť a úplnosť zisteného skutku však dovolací súd nemôže skúmať a meniť.“

[32] Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky k rozdielnemu výkladu dovolacieho dôvodu podľa ust. § 371 ods. 1 písm. i) Trestného poriadku zo dňa 14.06.2010, sp. zn.: Tpj 46/2010

[33] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 12.08.2015, sp. zn.: 6Tdo/52/2015

[34] ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Žilina : Eurokódex, 2013, 86 s. ISBN: 978-80-8155-020-1

[\[35\]](#) ako vyplýva z ust. § 40 ods. 3 Trestného zákona v znení neskorších predpisov: „Ak sa upustilo od potrestania páchatel'a podľa odseku 1 alebo 2, hľadí sa na páchatel'a, ako keby nebol odsúdený.“

[\[36\]](#) Rozsudok Najvyššieho súdu Československej socialistickej republiky zo dňa 23.12.1964, sp. zn.: 11 Tz 70/1964